

Archeologisch vooronderzoek Wijnegem – Salvialaan

Natasja Reyns en Lies Dierckx

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba 113

Aard onderzoek: Prospectie
Vergunningsnummer: 2012/247
Naam aanvrager: Natasja Reyns
Naam site: Hemiksem - Asterlaan

Opdrachtgevers: SBK Arro Antwerpen, Gijsbrecht van Deurnelaan 22, 2100 DEURNE
Opdrachtnemer: All-Archeo bvba, Barelveldweg 4, B-2880 BORNEM
Terreinwerk: Natasja Reyns en Lies Dierckx
Administratief toezicht: Agentschap Onroerend Erfgoed, Dirk Pauwels, Anna-Bijnsgebouw,
Lange Kievitstraat 111 - 113, bus 53, 2018 ANTWERPEN
Rapportage: All-Archeo bvba
Determinaties: dra. Natasja Reyns en ma. Lies Dierckx

All-Archeo bvba
Barelveldweg 4
B-2880 Bornem

info@all-archeo .be
0478 36 57 07
0498 15 84 40

D/2012/12.807/44

© All-Archeo bvba, 2012

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek. De aanbevelingen dienen louter ter advisering van het bevoegde gezag, zijnde het Agentschap Onroerend Erfgoed Antwerpen.

Inhoudsopgave

1 INLEIDING.....	5
2 PROJECTGEGEVENS EN AFBAKENING ONDERZOEK.....	7
2.1 Afbakening studiegebied.....	7
2.2 Aard bedreiging.....	8
2.3 Onderzoeksopdracht.....	10
3 BESCHRIJVING REFERENTIESITUATIE.....	11
3.1 Landschappelijke context.....	11
3.1.1 Topografie.....	11
3.1.2 Hydrografie.....	11
3.1.3 Bodem.....	12
3.2 Beschrijving gekende waarden.....	13
3.2.1 Historische gegevens.....	13
3.2.2 Archeologische voorkennis.....	15
3.2.3 Inschatting intactheid archeologisch erfgoed en archeologische potentie.....	16
4 RESULTATEN METAALDETECTIE.....	17
4.1 Situering en bespreking van de vondsten.....	17
4.2 Besluit.....	18
5 RESULTATEN TERREINONDERZOEK.....	19
5.1 Toegepaste methoden & technieken.....	19
5.2 Bespreking sporen.....	21
5.2.1 Zuidelijke zone (WP1 tot WP3).....	21
5.2.2 Centrale zone (WP4 tot WP6).....	24
5.2.3 Noordelijke zone (WP7 en WP8).....	26
5.3 Afgebakende sites.....	29
5.4 Besluit.....	29
6 WAARDERING.....	31
7 ANALYSE VAN DE GEPLANDE SITUATIE: EFFECTEN.....	33
8 AANBEVELINGEN.....	35
8.1 Adviezen.....	35
9 BIBLIOGRAFIE.....	37
9.1 Publicaties.....	37
9.2 Websites.....	38
10 BIJLAGEN.....	39
10.1 Lijst van afkortingen.....	39
10.2 Glossarium.....	39
10.3 Archeologische periodes.....	39
10.4 Plannen en tekeningen.....	39
10.5 Harrismatrix.....	40
10.6 CD-rom.....	41

1 Inleiding

SBK Arro Antwerpen zal ter hoogte van de Salvialaan te Wijnegem een projectgebied van circa 1 ha inrichten voor sociale woningbouw. In het kader hiervan adviseerde het Agentschap Onroerend Erfgoed de uitvoering van een archeologische prospectie met ingreep in de bodem om een inschatting te maken van de eventuele aanwezigheid van waardevolle archeologische resten.

Deze opdracht werd op 3 augustus 2012 aan All-Archeo bvba toegewezen. Het terreinwerk werd uitgevoerd op 27 september 2012, onder leiding van Natasja Reyns en met medewerking van Lies Dierckx. De bedoeling van het onderzoek was om binnen het plangebied archeologisch erfgoed te karteren en het eventueel aanwezige archeologisch erfgoed te lokaliseren, te interpreteren en te waarderen. Op die manier kan advies uitgebracht worden over eventuele vervolgstappen met betrekking tot het archeologisch vrijgeven van het plangebied en het definiëren van eventuele sites die verder onderzocht dienen te worden.

De eindbeslissing over het vrijgeven van de gronden en/of archeologisch vervolgonderzoek ligt bij het Agentschap Onroerend Erfgoed.

Op alle grondplannen worden coördinaten weergegeven, uitgedrukt in m volgens Lambert72.

2 Projectgegevens en afbakening onderzoek

2.1 Afbakening studiegebied

Het projectgebied is gelegen in de provincie Antwerpen, gemeente Wijnegem (Fig. 1), percelen 370A3, 370E3, 370E4, 370N4, 370W2, 409G2, 409F en 409Y (kadaster Afdeling 1 Sectie A). Het onderzoeksgebied beslaat een oppervlakte van 1 ha en is volgens het gewestplan gelegen in woongebieden (0100).

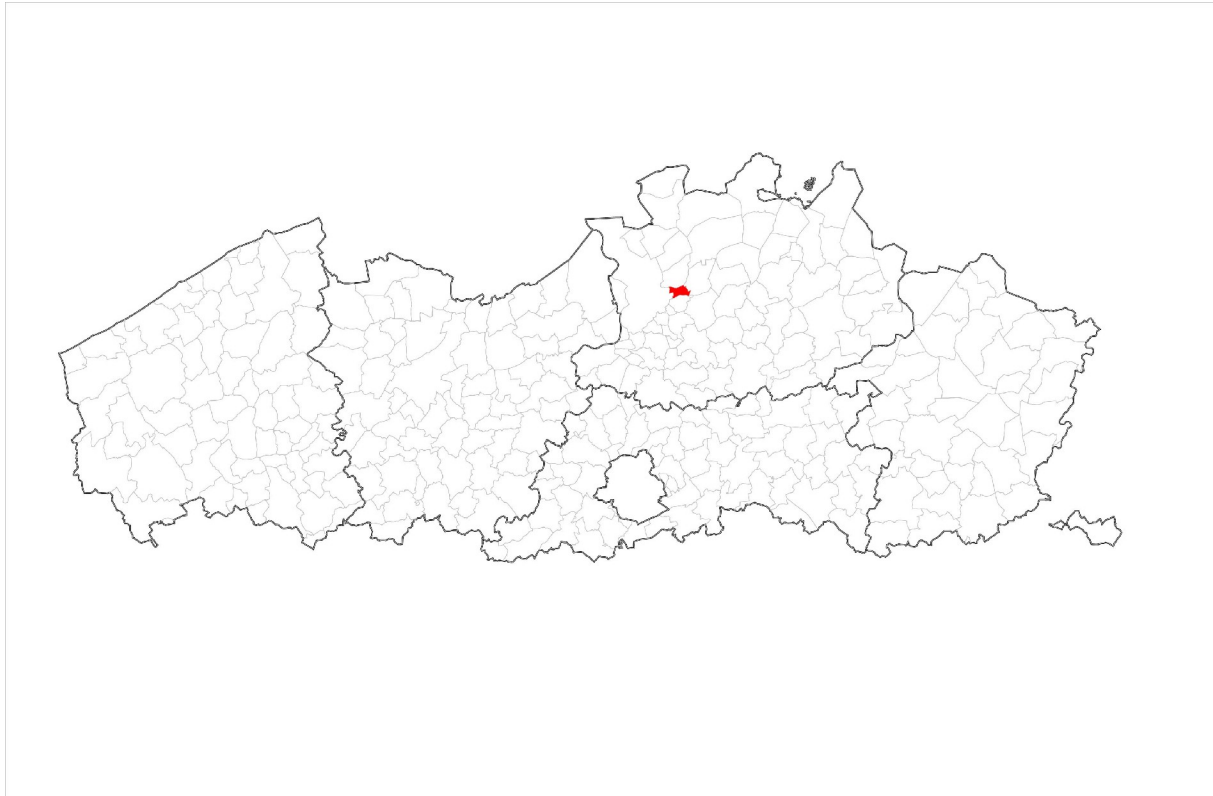

Fig. 1: Situeringplan Wijnegem

– Administratieve gegevens met betrekking tot de locatie van het onderzoek:

- Provincie: Antwerpen
- Locatie: Wijnegem
- Plaats: Salvialaan, Notenboomstraat, Forteveldstraat
- x/y Lambert 72-coördinaten:

– 160199, 213008	– 160132, 213128
– 160132, 212986	– 160167, 213137
– 160115, 213023	– 160195, 213065
– 160083, 213007	– 160225, 213076
– 160075, 213024	– 160229, 213065
– 160107, 213038	– 160187, 210505
– 160098, 213060	
– 160143, 213081	

Fig. 2: Kleurenorthofoto met een situering van het onderzoeksgebied (maps.google.nl)

Het projectgebied (Fig. 2) is gelegen in het centrum van Wijnegem, ten westen van het Marktplaatsje en ten oosten van het Wijnegem Shopping Center. Van west naar oost door het onderzoeksterrein loopt de Salvialaan. Ten westen van het terrein bevindt zich de Forteveldstraat, ten oosten de Ridder Gustaaf Van Havrelaan en in het zuiden de Notenboomstraat.

2.2 Aard bedreiging

Het projectgebied zal ingericht worden voor sociale woningbouw (Fig. 3). Dit impliceert dat het bestaande bodemarchief grondig verstoord zal worden. Daarom werd een prospectie met ingreep in de bodem aanbevolen, zodat een inschatting kan gemaakt worden van eventueel op het terrein aanwezige archeologische waarden, alvorens de werken met betrekking tot de verkaveling van start mogen gaan.

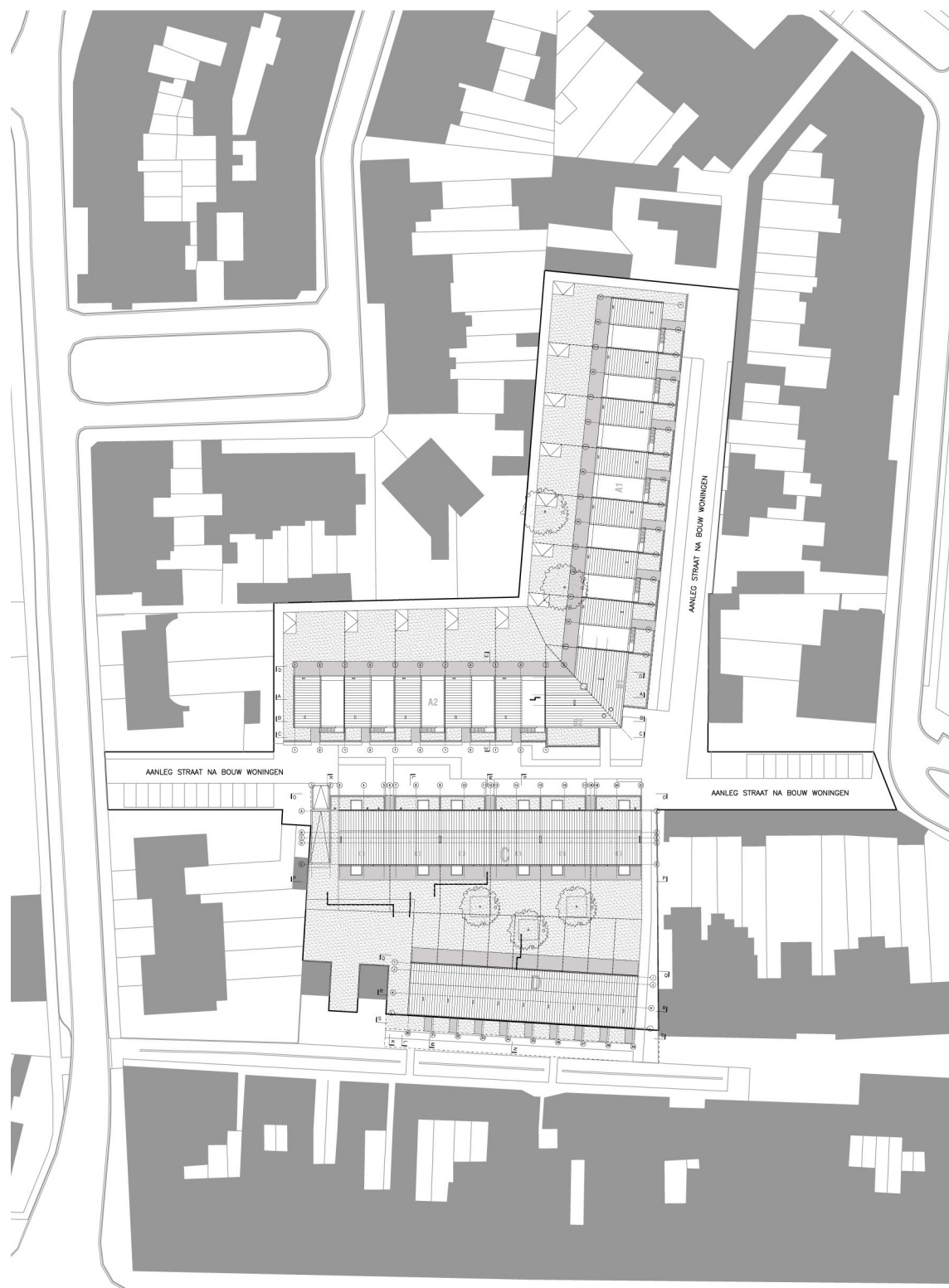

Fig. 3: Ontwerpplan

2.3 Onderzoeksopdracht

De bedoeling van het onderzoek is het vaststellen van de eventuele aanwezige archeologische waarden en deze in relatie tot hun context te interpreteren en zo correct mogelijk te waarderen om de gevolgen van de geplande bedreiging te kunnen inschatten. Hieruit moet dan een advies voortvloeien met betrekking tot de volgende stappen. Dit kan het vrijgeven van de terreinen of de noodzaak van een eventueel vervolgonderzoek omvatten. Om een weloverwogen waardering te kunnen voorstellen, is een prospectie met ingreep in de bodem aangewezen.

Een aantal vragen dienden in het bijzonder beantwoord te worden:

- is er een plaggenvlaak aanwezig zoals aangegeven op de bodemkaart?
- zijn er sporen aanwezig?
- zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
- hoe is de bewaringstoestand van de sporen (goed, gebioturbeerd)?
- maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek?

3 Beschrijving referentiesituatie

3.1 Landschappelijke context

3.1.1 Topografie

Op de topografische kaart is het gebied gelegen op 9 m TAW (Fig. 4). Het terrein zelf kent weinig hoogteverschillen en ligt op een hoger gelegen rug, die afhelt naar het Klein Schijn in het noorden, het Groot Schijn in het zuiden en de Wezelse beek in het zuidoosten.

Het onderzoeksgebied ligt in het Land van Zoersel-Wijnegem, in de geografische streek Kempen Centrale Kempen Land van Nete en Aa. Dit landschap wordt gekenmerkt dooreen vlakke tot golvende topografie met een duidelijke gerichtheid van valleien, ruggen en bewoning (320030).¹

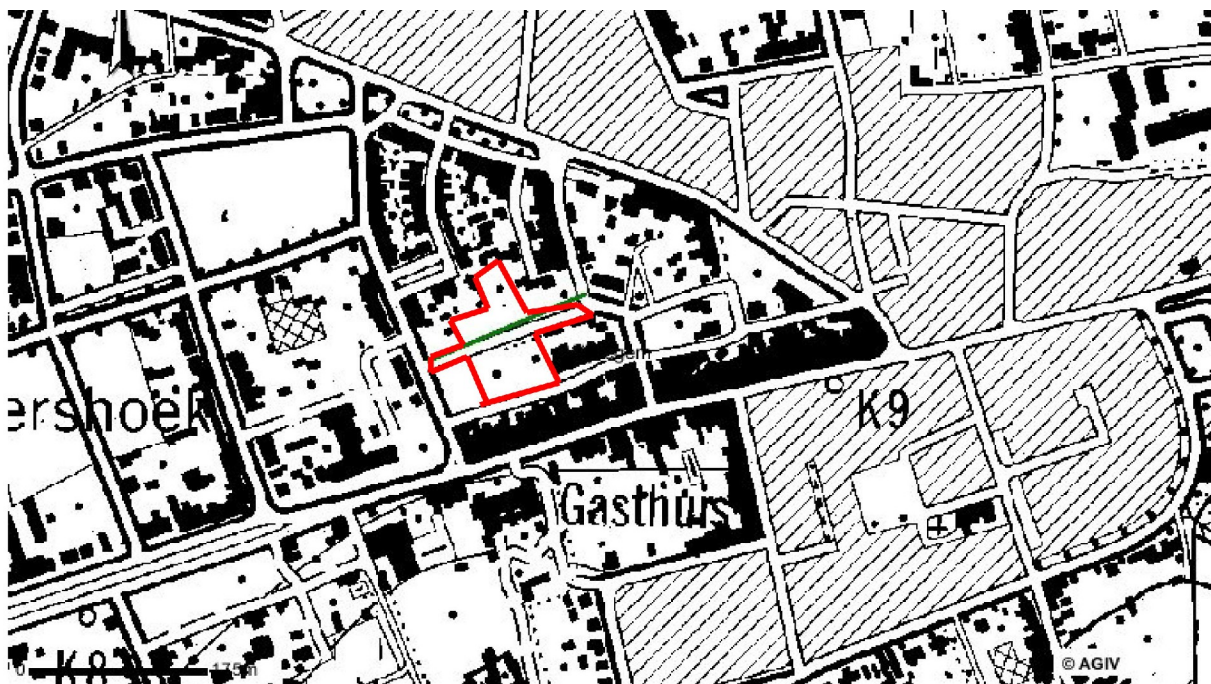

Fig. 4: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen>)

3.1.2 Hydrografie

Het gebied is verder gelegen binnen het Beneden-Scheldebekken, in de subhydrografische zone Groot Schijn van monding Zwanebeek (excl) tot monding Klein Schijn. Ten noordoosten van het onderzoeksgebied bevindt zich het Albertkanaal en ten oosten loopt de Wezelse beek (Fig. 5). Op iets grotere afstand is te zien dat het onderzoeksgebied gelegen is tussen het Klein Schijn in het noorden en het Groot Schijn in het zuiden.

¹ Antrop/Van Damme 1995: 93

Fig. 5: Hydrografie (<http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/vha>)

3.1.3 Bodem

Het gebied is gelegen in de Zandstreek. De geologische ondergrond van het terrein bestaat uit de Formatie van Lillo (Li), gekenmerkt door groen tot grijsbruin fijn zand, weinig glauconiethoudend, schelpen aan de basis.²

Fig. 6: Bodemkaart (<http://www.agiv.be>)

De bodem is op de plaats van het terrein weergegeven als bebouwde zones (OB). Ten noordwesten van het onderzoeksgebied is de bodem echter weergegeven als een matig droge lemige zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (l-Scm). Ten zuidwesten en

² <http://dov.vlaanderen.be>

noordoosten is de bodem weergegeven als een droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Zbm) en ten zuiden van het onderzoeksgebied als een matig droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (w-Zcm) (Fig. 6).³ Op basis van de omringende bodemtypes kan bijgevolg verwacht worden dat op het onderzoeksterrein een droge tot matig droge zandbodem aanwezig is met een dikke antropogene humus A-horizont.

Fig. 7: WISA WP4 PR1

Fig. 8: WISA WP2 PR1

Het archeologisch niveau bevindt zich in het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied op 33 tot 89 cm onder het maaiveld. Centraal op het terrein bevindt het archeologisch niveau zich op 54 tot 92 cm en in het noordelijke deel op 49 tot 83 cm onder het maaiveld. Het archeologisch niveau bevindt zich tussen 8,627 en 9,153 m TAW.

De bodemopbouw bestaat bij het merendeel van de werkputten uit een dikke Ap-horizont (tussen 30 en 50 cm) boven een eveneens dikke (circa 30 cm) en oudere A-horizont, die uiteindelijk ligt op de C-horizont (Fig. 7-Fig. 9).

Fig. 9: WISA WP8 PR1

Tijdens het onderzoek kon verder ook vastgesteld worden dat de bodem in het onderzoeksgebied bestaat uit een zeer droge zandbodem. De vaststellingen sluiten bijgevolg aan bij de verwachtingen die gebaseerd waren op de omringende bodems, zoals te zien op de bodemkaart.

3.2 Beschrijving gekende waarden

3.2.1 Historische gegevens

De oudste vermelding van Wijnegem dateert uit 1161⁴ en is te vinden in de oorkonden van de abdij van Tongerlo. Tot 1559 was de hoge gerechtigheid over Wijnegem in handen van de hertog van Brabant. De oude kerk van Wijnegem stond aan de huidige Oude Sluisstraat. Nadat deze kerk in 1562 was afgebrand, werd een nieuwe kerk gebouwd op de plaats van de huidige. Wijnegem werd in 1542 geplunderd en gedeeltelijk verwoest tijdens de doortocht van Maarten van Rossem. Tijdens de Spaanse Successieoorlog was het Franse hoofdkwartier hier gevestigd.⁵

³ <http://dov.vlaanderen.be>

⁴ Cuyt 2007: 202

⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be>

Fig. 10: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (<http://www.ngi.be>)

Op de kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgenomen op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), kan gezien worden dat op de plaats van het projectgebied bewoning aanwezig is (Fig. 10). Ook de Merksemsebaan en Turnhoutsebaan zijn makkelijk te herkennen. Ten noordwesten van het onderzoeksgebied is “Het Oude Kerckhof” aangeduid (zie CAI 105386) en hiernaast wordt de hoeve “Werf Hoef” vermeld. In het noorden staat kasteel “Chateau den Keyckuyt” aangegeven en in het noordoosten kasteel “Verbrandt Hof”.

Op de Atlas der Buurtwegen uit circa 1841 zijn de Merksemsebaan en Turnhoutsebaan opnieuw makkelijk te herkennen. Er kan gezien worden dat er geen bebouwing meer aanwezig is op het terrein (Fig. 11).

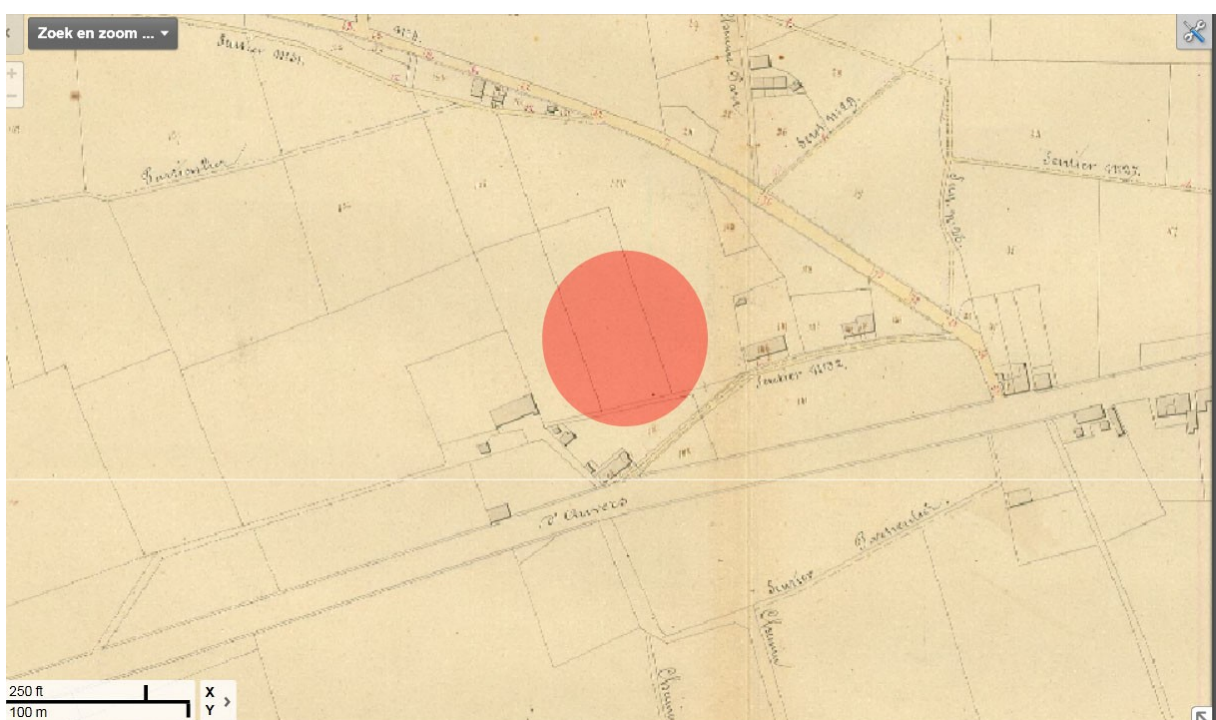

Fig. 11: Atlas der Buurtwegen (<http://gis.provant.be/>)

3.2.2 Archeologische voorkennis

In en nabij het projectgebied zijn volgens de Centraal Archeologische Inventaris (Fig. 12) enkele archeologische waarden aanwezig:

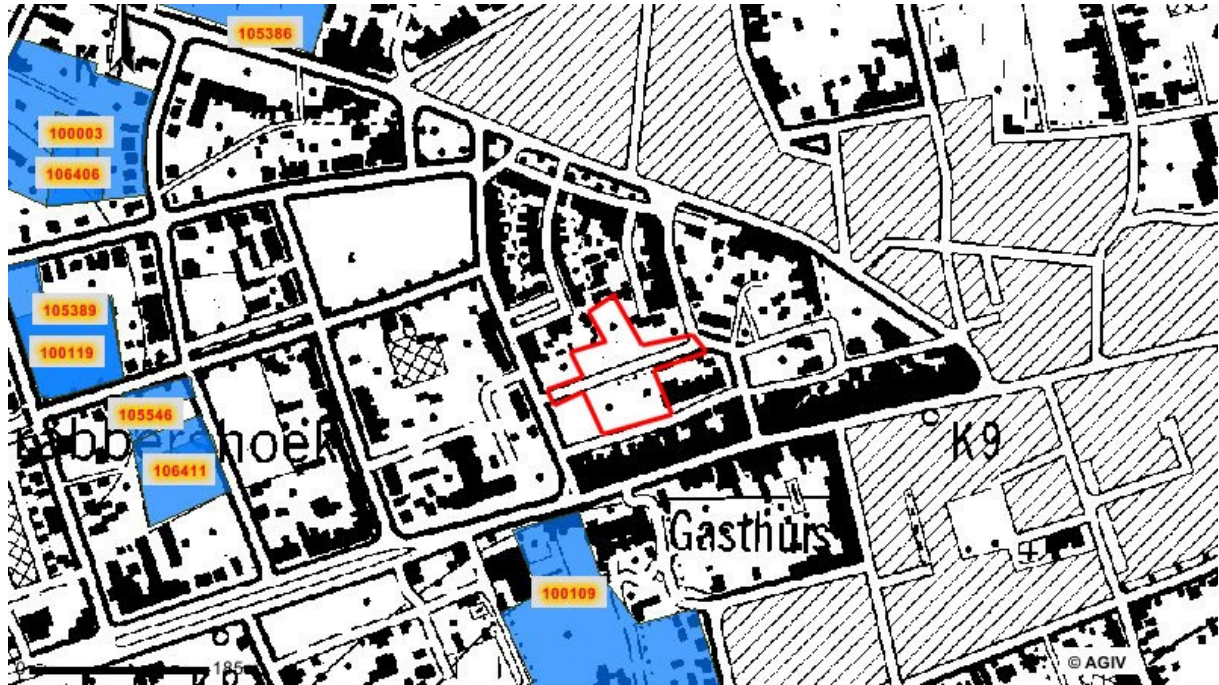

Fig. 12: Overzichtskartaal CAI

- CAI 100003: Wijnegem V (WG 35), lithisch materiaal uit de steentijd en bewoningssporen, waaronder een aantal waterputten, uit de late ijzertijd werden hier aangetroffen.⁶
- CAI 100109: Koolveld 1 (WG 2), losse vondsten uit de middeleeuwen en nieuwe tijd.⁷
- CAI 100119: Ruggeveldstraat I (WG 15), hier werden vondstenconcentraties uit de volle en late middeleeuwen aangetroffen.⁸
- CAI 105386: Oud kerkhof (Wervehoeve, WG 31), vermoedelijk lag het middeleeuwse (circa 11de – 12de eeuw) dorpscentrum met kerk en kerkhof hier.⁹
- CAI 105389: Vuurkruisenlaan-Krabbershoek, bewoningssporen uit de midden-ijzertijd en Romeinse tijd, waaronder een woonstalhuis en verschillende waterputten.¹⁰
- CAI 105546: Ganzenweg I, hier werden een nederzetting uit de midden-ijzertijd met een viertal plattegronden van gebouwen en een Romeinse afvalkuil.¹¹
- CAI 106406: Ganzenweg III (WG 19), een waterput uit de 12de eeuw werd hier aangetroffen.¹²
- CAI 106411: Ganzenweg IV (WG 23), losse vondsten uit de metaaltijden en de middeleeuwen.¹³

⁶ Aendenboom 1987: 203-205, Fremault 1969: 22-25, Goossenaerts 1985: 56-62, Goossenaerts 1987: 135-141, Warmenbol 1988: 1-26

⁷ Aendenboom 1987: 29-31, Cuyt 2006: 88-90

⁸ Aendenboom 1987: 104-107

⁹ Aendenboom 1987: 182-186, Leenders 1996

¹⁰ Annaert/Willems 1995: 84-87, Annaert/Willems 1997, Annaert/Willems 2006: 83-87, Brenders 1997: 71, Brenders 1998: 84, Willems 1995: 68-69, Willems 1996: 84-87

¹¹ Cuyt 2002a: 47-53, Cuyt 2002b: 63-66

¹² Aendenboom 1987: 128-131, Bilmeyer 1974: 38-41

¹³ Aendenboom 1987: 143-145

In de omgeving van het onderzoeksgebied blijken reeds veel gekende archeologische waarden aanwezig. Deze dateren enerzijds voornamelijk uit de ijzertijd en Romeinse tijd en anderzijds uit de volle en late middeleeuwen. Het gaat daarbij in hoofdzaak om bewoningssporen, maar ook resten van begraving uit de middeleeuwen (CAI 105386) bevinden zich in de omgeving.

3.2.3 Inschatting intactheid archeologisch erfgoed en archeologische potentie

Het projectgebied en de omgeving ervan bevatten diverse gekende archeologische waarden. De vondst van sporen uit de ijzertijd, Romeinse tijd en middeleeuwen wijzen op een duidelijk potentieel voor resten uit deze periodes.

4 Resultaten metaaldetectie

Voorafgaand aan de prospectie met ingreep in de bodem, door middel van proefsleuven, werd het onderzoeksgebied met een metaaldetector gescreend op metalen vondsten.

4.1 Situering en bespreking van de vondsten

Het onderzoek van het terrein met een metaaldetector leverde in totaal drie locaties met metalen vondsten op. Daarvan zijn er twee in het noordelijke deel van het terrein aangetroffen en één in het zuidelijke deel van het terrein (Fig. 13). In het zuidelijke deel van het terrein gaf de metaaldetector veel meer signaal dan de ene vondst die ingezameld werd, maar na onderzoek bleek het telkens te gaan om recent afval.

Fig. 13: Situering vondsten metaaldetectie

De vondsten kunnen allemaal gedateerd worden in de nieuwste tijd. Het gaat om sporadisch aangetroffen objecten zonder onderling verband. De vondsten bestaan allemaal uit ijzer en omvatten een plaatje, een stuk ijzerdraad en de bodem van een drankblikje. Er werden dus geen archeologisch relevante resten aangetroffen bij de metaaldetectie van het terrein.

Code	Metaal soort	Beschrijving	Z (in m TAW)
MD1	Ijzer	Plaatje	9,31
MD2	Ijzer	Ijzerdraad	9,27
MD3	Ijzer	Bodem drankblikje	10,01

4.2 Besluit

Een screening van het onderzoeksgebied met een metaaldetector toonde de aanwezigheid van metalen vondsten, verspreid over het terrein. De metaaldetectie leverde echter geen vondsten op die wijzen op de aanwezigheid van een archeologische site.

5 Resultaten terreinonderzoek

5.1 Toegepaste methoden & technieken

De totale af te graven oppervlakte bedroeg minstens 12,5 % van het te prospecteren terrein, respectievelijk 10 % door middel van proefsleuven en 2,5 % door middel van kijkvensters en/of dwarsseuven. De bovengrond werd verwijderd tot op het archeologisch leesbare niveau, bepaald door de leidinggevende archeoloog.

Tijdens het onderzoek werd de methode van continue sleuven gebruikt:

- parallelle proefsleuven ononderbroken over het volledige terrein;
- de afstand tussen de proefsleuven bedroeg niet meer dan 15 m (van middenpunt tot middenpunt);
- de minimale breedte van een sleuf was één graafbak breed, in dit geval 1,80 à 2 m.

Alle sporen, werkputten en minstens één representatief bodemprofiel per werkput werden fotografisch vastgelegd. De profielen werden zo gekozen dat een overzicht verkregen werd van de bodemopbouw van het volledige onderzoeksgebied. Daarnaast werden alle hoofdmeetpunten, proefsleuven, vlakken, profielen, sporen en aanlegvondsten topografisch ingemeten.

Het projectgebied omvat een oppervlakte van circa 1,0 ha (of 10252 m²) en het onderzoek geeft volgende getallen als resultaat:

- Onderzoekbare zone: 7102 m²
  - Te onderzoeken zone door middel van proefsleuven = 10 % of 710 m²
  - Te onderzoeken zone door middel van kijkvensters en dwarsseuven = 2,5 % of 178 m²
- Onderzochte oppervlakte:
  - Aantal aangelegde werkputten: 8, met een oppervlakte van 908 m²
  - Aantal aangelegde kijkvensters en dwarsseuven: 3, met een oppervlakte van 302 m²

De niet onderzoekbare zones omvatten een zone in het uiterste noorden van het terrein, die nog afgezet was met betonplaten en waar zich kippen en een mobilhome bevonden, een zone centraal op het terrein, met name de Salvialaan zelf, die gevrijwaard werd, en tot slot een zone in het uiterste oosten van het terrein, dat in gebruik was als moestuin.

Fig. 14: WISA Plan 1: Situering

5.2 Bespreking sporen

Het terrein kan in drie grote zones onderverdeeld worden. Een eerste zone bevindt zich ten zuiden van de Salvialaan en omvat de werkputten 1 tot en met 3. Een tweede zone bevindt zich centraal op het terrein, net ten noorden van de Salvialaan, en omvat de werkputten 4 tot en met 6. Tot slot bevindt zich in het noorden van het terrein nog een zone, die onderzocht werd door middel van de werkputten 7 en 8.

5.2.1 Zuidelijke zone (WP1 tot WP3)

In deze zone werd een greppel aangetroffen, waaraan de sporen WP1S6 en WP1S7 toegeschreven kunnen worden en die parallel ligt aan de Salvialaan. Ze hebben een bruine gevlekte vulling en een breedte van circa 30 tot 40 cm. Er werd geen vondstmateriaal aangetroffen.

Fig. 15: WISA WP2 S4

Fig. 16: WISA WP2 S2

Verspreid over het terrein werden ook verschillende kuilen aangetroffen. Hierbij zijn de meeste hoogst waarschijnlijk van recente oorsprong. Het gaat onder meer om WP1S3, WP1S5, WP2S4, WP3S10 (Fig. 15) en een puinkuil, WP2S2 (Fig. 16). De vulling van deze kuilen is meestal donkerbruin tot bruingeel gevlekt en de vorm is rechthoekig of ovaal tot onregelmatig. De sporen zijn circa 40 tot 60 cm breed, en WP2S2 is circa 80 cm breed.

Fig. 17: WISA WP1 S4

Fig. 18: WISA WP3 S4

WP1S4, WP3S5 en WP3S6 zijn dan weer kuilen met een (donker)bruine gevlekte vulling en zijn ovaal tot rond van vorm (Fig. 17). De sporen hebben een diameter van circa 63 cm tot 1,14 m. WP3S4 is donkergrijs gevlekt en ovaal van vorm (Fig. 18). De vondst van een bodemfragment industrieel wit aardewerk dateert dit spoor in de nieuwste tijd (Fig. 19).

De meeste duidelijk afgelijnde paalsporen (zoals WP2S1, WP3S8, WP3S9 en WPS12 tot WP3S14 (Fig. 22)) lijken recent te zijn (Fig. 20). Ze komen verspreid binnen deze zone voor, zijn overwegend rechthoekig van vorm en hebben een donkerbruin gevlekte vulling. De breedte varieert van circa 23 tot 35 cm. WP2S3 heeft dan weer een lichte grijsbruine gevlekte vulling, een ronde vorm en een diameter van circa 37 cm. WP2S5 is donker bruingeel gevlekt van vulling, rond van vorm en circa 31 cm in doorsnede.

Fig. 19: WISA V001 WP3 S4

Fig. 20: WISA WP2S1

Fig. 21: WISA WP3S1 - S3

WP3S1, WP3S2 en WP3S3 wijken af van de overige paalsporen in deze zone (Fig. 21). WP3S1 en WP3S2 hebben een lichtbruine gevlekte vulling en zijn rond van vorm. Ze hebben een diameter van circa 24 tot 30 cm en WP3S2 heeft een maximale bewaarde diepte van 26 cm (Fig. 23). Bij WP3S3 is de vulling van de paalkuil licht grijs geel gevlekt en de vulling van de paalkern bruin gevlekt, zoals dat ook vastgesteld werd bij WP3S2. WP3S3 heeft een diameter van circa 83 cm. Er werd geen vondstmateriaal aangetroffen in de paalsporen, maar de uitgeloopte vulling van deze sporen staat in contrast met de vulling van de andere sporen en doet vermoeden dat deze drie sporen toch ouder zijn dan de andere.

Fig. 23: WISA WP3S2

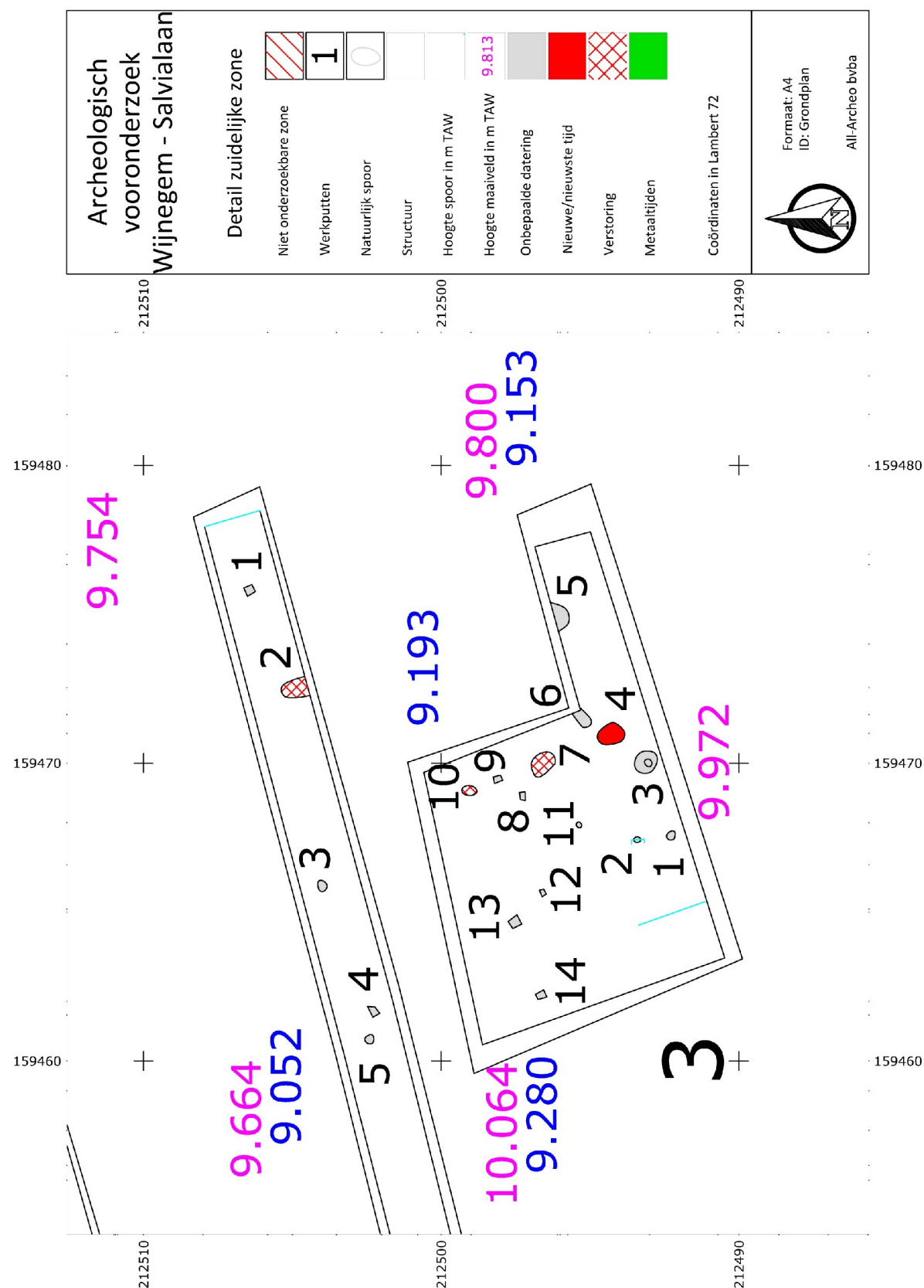

Fig. 22: Detail zuidelijke zone

Op het terrein werden ook nog enkele sporen aangetroffen met recent puin in, zoals baksteen en vensterglas. Het gaat om recente verstoringen, die zich voornamelijk in het zuidoosten bevinden. De verstoringen houden mogelijk verband met het gebruik van het terrein voor moestuintjes.

5.2.2 Centrale zone (WP4 tot WP6)

Verspreid over deze zone werden verschillende kuilen aangetroffen. Hierbij zijn er verschillende te beschouwen als recente puinkuilen, zoals WP4S7B tot WP4S12, WP5S4, WP5S6, WP6S12 en WP6S13 (Fig. 24). De vulling is meestal donker bruingeel gevlekt en de sporen zijn ovaal, vierkant of onregelmatig van vorm. Ze hebben een diameter van circa 1,10 tot 2,22 m. In WP4S11 werd een wandfragment industrieel wit aardewerk en een fragment vensterglas teruggevonden, waardoor dit spoor in de nieuwste tijd kan gedateerd worden.

WP4S14 heeft een bruine gevlekte vulling, een ovale vorm en een diameter van circa 38 cm. WP5S2, WP5S5A, WP6S10 en WP6S11 (Fig. 25) hebben een bruine of bruingrijze gevlekte vulling, een ovale vorm en zijn circa 87 cm tot 1,05 m groot.

Fig. 24: WISA WP4 S9 - S13

Fig. 25: WISA WP6 S10 S11

Fig. 26: WISA WP6 S4 S5

Fig. 27: WISA WP4 S6 S7A

Ook in deze zone werden enkele paalsporen aangetroffen. De vulling van sporen WP6S1 tot WP6S8 is donkerbruin tot grijs en de vorm is voornamelijk rechthoekig (Fig. 26). Hun afmetingen variëren van 18 tot 51 cm. In WP6S2 werd een fragment verbrande baksteen gevonden en in WP6S4 een fragment industrieel wit aardewerk. Hierdoor kunnen de sporen in de nieuwste tijd geplaatst worden.

De overige paalsporen hebben voornamelijk een lichtgrijze of grijsbruine gevlekte vulling en zijn rond tot ovaal van vorm (Fig. 27), waardoor ze eerder aansluiten bij de sporen WP3S1-3 in de zuidelijke zone. Hun diameter varieert van 25 tot 70 cm. WP4S15 heeft dan weer een homogene bruine vulling (Fig. 29). In dit paalspoor werd een fragment handgevormd aardewerk gevonden, dat gedateerd lijkt te kunnen worden in de ijzertijd of de Romeinse tijd. In werkput 6 werd bij de aanleg van het vlak nog vergelijkbaar aardewerk aangetroffen (Fig. 30).

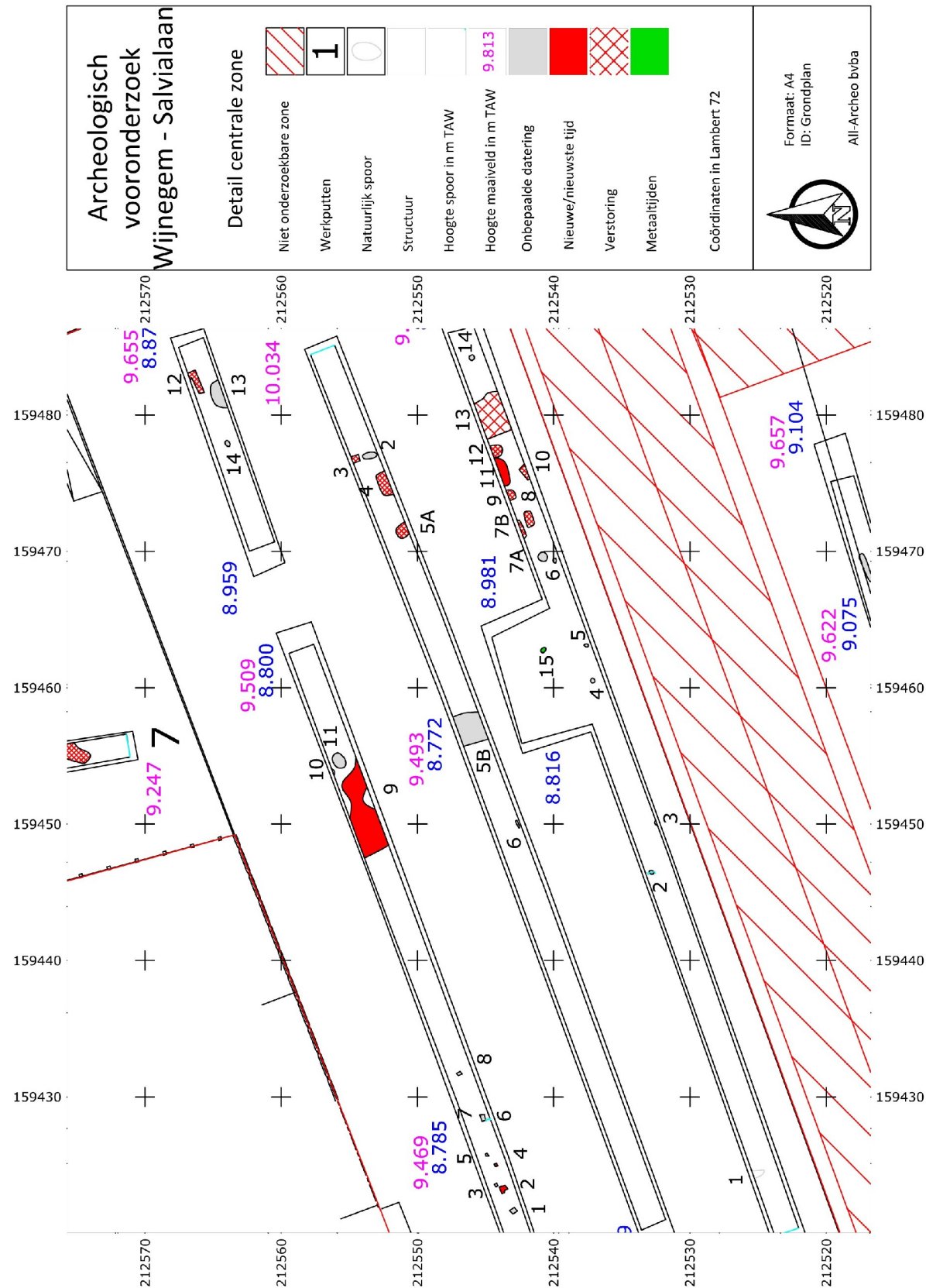

Fig. 28: Detail centrale zone

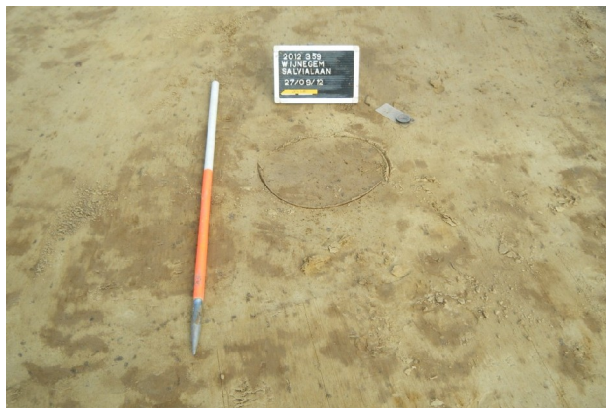

Fig. 29: WISA WP4 S15

Fig. 30: WISA WP6 AV1

Fig. 31: WISA WP6 S9

Fig. 32: WISA WP5 S5B

Er werden tot slot nog enkele sporen aangetroffen met recent puin, zoals baksteen en vensterglas (Fig. 31 – Fig. 32). Het gaat om puinkuilen en recente verstoringen, die voornamelijk te situeren zijn in het oosten van deze zone. Er werd vermoedelijk één greppel aangetroffen in deze zone: WP5S5B.

5.2.3 Noordelijke zone (WP7 en WP8)

WP8S9 is mogelijk een greppel (Fig. 33). Deze bevindt zich in het zuidoosten van het terrein en heeft een noordwest – zuidoost oriëntatie. De greppel heeft een bruingele gevlekte vulling en een breedte van circa 33 cm.

Verspreid over het terrein werden opnieuw verschillende kuilen aangetroffen. Het merendeel van de kuilen heeft een donkerbruine gevlekte vulling en is rechthoekig van vorm (Fig. 38). Hun grootte varieert van 52 tot 75 cm. WP7S2 heeft een bruine gevlekte vulling en een ovale vorm. Dit spoor is circa 1 m lang. De vulling van WP8S15 is licht bruingrijs gevlekt. Deze kuil is rond van vorm en heeft een diameter van 60 cm en een diepte van 20 cm.

Fig. 33: WISA WP8 S8 S9

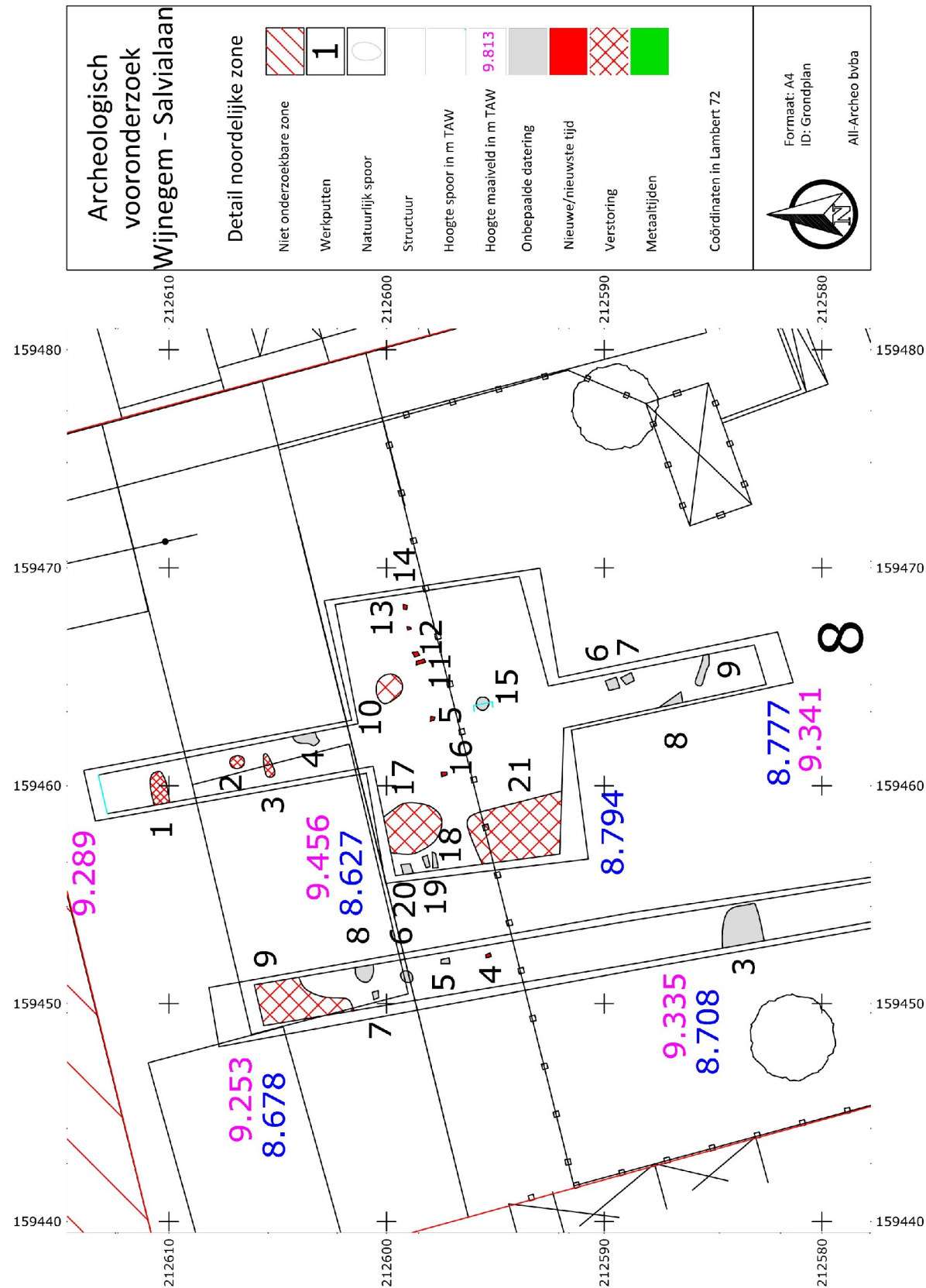

Fig. 35: WISA WP8 S11 - S14

Fig. 36: WP8 S15 C2

Fig. 37: WISA WP8 S6 S7

Fig. 38: WISA WP7 S6 - S8

Paalsporen komen voornamelijk ter hoogte van het kijkvenster in werkput 8 voor. Hier werd een palenrij aangetroffen (Fig. 35), die kan gerelateerd worden aan de voormalige afsluiting die hier gestaan heeft en dus recent is. WP8S5, WP8S11 tot WP8S14 en WP8S16 hebben een donker bruingeel gevlekte vulling en zijn rechthoekig van vorm. Hun grootte varieert van 18 tot 46 cm. WP7S6 en WP7S8 (Fig. 38) hebben een bruingrijs gevlekte vulling en zijn rond. Hun afmetingen zijn respectievelijk 61 cm en 74 cm. De paalsporen WP7S4, WP7S5 en WP7S7 hebben een donkere bruingele gevlekte vulling, zijn rechthoekig van vorm en zijn 25 tot 42 cm lang.

Fig. 39: WISA WP8 S17

Fig. 40: WISA WP8 S21

Verspreid binnen de noordelijke zone werden enkele sporen aangetroffen met recent puin in de vulling, waaronder baksteen en vensterglas. Het gaat om sporen met voornamelijk een donkere bruingele gevlekte vulling en een onregelmatige vorm. Ze variëren in grootte van 60 cm tot 4 m.

WP8S10 en WP8S17 zijn resten van cisternes (Fig. 39). Hun diameter bedraagt respectievelijk 1,4 en 2,6 m. WP8S21 (Fig. 40) heeft tot slot nog een bruine gevlekte vulling, is onregelmatig van vorm en is 4,55 m lang.

5.3 Afgebakende sites

Op basis van de resultaten van het terreinonderzoek werd geen site afgebakend. Uit onderzoek van het aangetroffen vondstmateriaal en de aanwezige sporen is gebleken dat er vermoedelijk wel relevante sporen aanwezig zijn, maar ze lijken geen structuren te vormen. De aangetroffen sporen die aanwijzing geven voor resten uit de metaaltijden en/of de Romeinse tijd bevinden zich zowel in het zuidelijke (WP3) als het centrale (WP4) deel van het onderzoeksgebied. Ze lijken wel te wijzen op de aanwezigheid van archeologisch relevante resten op de naburige percelen van het onderzoeksgebied. De sporen lijken zich voornamelijk verder uit te strekken ten zuiden van het onderzoeksgebied.

5.4 Besluit

Het vooronderzoek toonde de aanwezigheid aan van greppels, kuilen, paalsporen en verstoringen. Het merendeel van de aangetroffen sporen dateert vermoedelijk uit de nieuwe of nieuwste tijd. Toch zijn er enkele aanwijzingen voor oudere sporen, op basis van de eerder uitgeoogde vulling. Beperkte vondsten van handgevormd aardewerk lijken te wijzen op een datering in de ijzertijd en/of Romeinse tijd. Deze sporen lijken echter geen deel uit te maken van structuren zoals huisplattegronden of spijkers (constructies voor de opslag van onder meer graan). Op basis van de aangetroffen vondsten en sporen, werd geen site afgebakend.

6 Waardering

De aangetroffen sporen omvatten greppels, kuilen, paalsporen en verstoringen. Ze dateren grotendeels uit de nieuwe of nieuwste tijd. Enkele paalsporen en kuilen zijn mogelijk ouder, op basis van de eerder uitgelopen vulling en beperkt vondstmateriaal.

Beleving

Belevingswaarde in functie van schoonheid en herinneringswaarde is niet van toepassing.

Fysieke kwaliteit

- Gaafheid
  - De gaafheid van het terrein lijkt enigszins aangetast door recente activiteiten, mogelijk ten gevolg van tuinbouw en bebouwing (aanbouwen) die voor het project nog aanwezig waren op het terrein. Daarop wijzen de diverse puinkuilen, die verspreid over het terrein veelvuldig voorkomen.
- Conservering
  - De conservering van vondsten is goed. De bewaring van niet-verbrande organische resten is weinig waarschijnlijk.

Inhoudelijke kwaliteit

De meeste sporen dateren uit de nieuwe of nieuwste tijd en hebben bijgevolg een beperkte inhoudelijke kwaliteit. De aangetroffen paalsporen die mogelijk een oudere datering hebben op basis van hun eerder uitgelopen vulling en beperkt vondstmateriaal, en voornamelijk in het zuiden en centraal op het terrein aangetroffen werden, lijken geen deel uit te maken van structuren. De sporen doen bijgevolg vermoeden dat er sprak geweest is van menselijke activiteiten op of nabij het onderzoeksgebied, maar de sporen zijn te beperkt om uit te kunnen maken om welke activiteiten het zou gegaan hebben. Bijgevolg kan besloten worden dat ook deze sporen een eerder beperkte inhoudelijke kwaliteit hebben.

Het archeologisch onderzoek van het terrein heeft echter wel een inhoudelijke kwaliteit in de zin dat het informatie bijdraagt aan de landschapsarcheologie, en verder ook aan een holistische 'culturele biografie' van het landschap. Dit is interessant om de aard, verspreiding en 'kwaliteit' van het archeologisch erfgoed te kunnen inschatten.¹⁴

¹⁴ http://www.onderzoeksbalans.be/onderzoeksbalans/archeologie/methoden_en_technieken/terreinevaluatie/inleiding

7 Analyse van de geplande situatie: effecten

Door middel van een analyse van de geplande situatie wordt onderzocht op welke wijze en in welke mate de effecten, zijnde de geplande ingreep in de bodem, de aanwezige archeologische waarden zal beïnvloeden. Dit maakt mogelijk om voor de verschillende effecten, adviezen op te stellen.

Fysieke aantasting van archeologische waarden

De aanleg van de verkaveling noodzaakt een aantal bodemingrepen die tot op zekere diepte het bodemarchief volledig zullen vergraven.

Aantasting ensemblewaarde van archeologische waarden

De ensemblewaarde van de archeologische waarden is slechts beperkt bewaard. De geplande werkzaamheden lijken de ensemblewaarde slechts in beperkte mate verder te verstoren.

Degradatie van archeologische waarden

Het grote aantal puinkuilen en verstoringen wijst reeds op de mogelijke degradatie van archeologische waarden. De geplande werkzaamheden lijken de degradatie slechts in beperkte mate te verergeren.

Deformatie van archeologische waarden

Als gevolg van de druk uitgeoefend door de in te planten gebouwen, zal ook een deel van de onderliggende bodem die niet onmiddellijk fysiek aangetast is, gecompacteerd worden. Ook de zware werfmachines zullen de bodem enigszins verstoren in de zones die niet onmiddellijk fysiek worden aangetast.

8 Aanbevelingen

8.1 Adviezen

Op basis van de waardering van de aangetroffen archeologische sporen, structuren en site en een analyse van het geplande grondverzet, worden voor het onderzoeksgebied de volgende opties overwogen:

Door middel van het uitgevoerde vooronderzoek werden de verschillende archeologische waarden in voldoende mate in kaart gebracht en geïnterpreteerd. Het lijkt dan ook weinig nuttig om dit terrein verder te onderzoeken, aangezien dit weinig bijkomende informatie lijkt te zullen opleveren. Er werd geopteerd om de paalsporen reeds tijdens dit vooronderzoek te couperen om een inschatting van hun archeologische relevantie te maken. Verder archeologisch onderzoek hiervan lijkt dan ook weinig zinvol.

9 Bibliografie

9.1 Publicaties

Aendenboom J., 1987: *Archeologisch onderzoek in de gemeente Wijnegem. Prospectie, analyse, synthese*, licentiaatsverhandeling Rijksuniversiteit Gent.

Annaert, R./J. Willems, 1995: Nieuwe archeologische site in Wijnegem, *AVRA Werking* 1994.

Annaert, R./J. Willems 1997: Nederzettingssporen uit de IJzertijd en de Romeinse periode in de verkaveling Krabbershoek te Wijnegem (Antwerpen), *Onuitgegeven Archeologische Jaarkroniek Vlaanderen* 1997.

Annaert, R./J. Willems, 2006: Nederzettingssporen uit de ijzertijd en de Romeinse periode in de verkaveling Krabbershoek te Wijnegem (Antwerpen), *AVRA Bulletin* 6, 2005.

Antrop, M./S. Van Damme, 1995: *Landschapszorg in Vlaanderen. Onderzoek naar criteria en wenselijkheden voor een ruimtelijk beleid met betrekking tot cultuurhistorische en esthetische waarden van de landschappen in Vlaanderen*, Universiteit Gent.

Bilmeyer, J., 1974: *Heemkundige Kring J. Vleminck* 2.

Brenders, F., 1997: Wijnegem Ruggeveldstraat, *AVRA Jaarboek* 1997.

Brenders, F. 1998: Wijnegem, Ruggeveldstraat, *AVRA Jaarboek* 1998.

Cuyt, G., 2002a: Archeologisch onderzoek te Wijnegem in 2001 (interimverslag), *AVRA Bulletin* 2, 2001.

Cuyt, G. 2002b: Wijnegem-Ganzenweg (A.): nederzettingssporen uit de midden-ijzertijd, in: *Lunula. Archaeologia protohistorica* X.

Cuyt, G., 2006: Met de herten als gezelschap, Kortstondig noodonderzoek in Wijnegem, *AVRA-Bulletin* 6, 2005.

Cuyt, G., 2007: *Schaven aan het verleden. Op verkenning in onze archeologie*, Antwerpen-Rotterdam.

Fremault, Y., 1969: Nederzettingssporen uit de IJzertijd in Antwerpen. Verzameling A. Goossens (Borgerhout), *Oudheidkundige Repertoria, Reeks B: De verzamelingen VI*, Brussel.

Goossenaerts, K., 1987: De bronstijd en ijzertijd in het arrondissement Antwerpen (1800-50 AD), *De Leiegouw* XXIX, afl. 1-2.

Goossenaerts, K., 1985: *De Brons- en ijzertijd in het arrondissement Antwerpen. Een status quaestionis*, onuitgegeven Licentiaatsverhandeling Katholieke Universiteit Leuven.

Leenders, 1996: *Van Turnhoutervoorde tot Strienemonde. Ontginnings- en nederzettingsgeschiedenis van het noordwesten van het Maas-Schelde-Demergebied 400-1350. Een poging tot synthese*, Zutphen.

Warmenbol E., 1988: Van voorhistorische bijl tot middeleeuwse bliksemafleider. Een inventaris van de geslepen bijlen uit Groot-Antwerpen, *Bulletin van de Antwerpse Vereniging voor Bodem- en Grotonderzoek* 1988-3.

Willems J., 1995: Opgraving Wijnegem Vuurkruisenlaan. Paascampagne 1995, *AVRA werking* 1995.

Willems J., 1996: Opgraving Wijnegem Vuurkruisenlaan, *AVRA Jaarboek* 1996.

9.2 Websites

Agentschap voor geografische informatie Vlaanderen (2012)
<http://geo-vlaanderen.agiv.be/>

Centraal Archeologische Inventaris (2012)
<http://cai.erfgoed.net/cai/index.php>

Databank ondergrond Vlaanderen (2012)
<http://dov.vlaanderen.be>

GIS Antwerpen, Geografisch informatiesysteem – Provincie Antwerpen (2012)
<http://gis.provant.be/>

Nationaal geografisch instituut (2012)
<http://www.ngi.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2012)
Vlaams instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE)
<http://www.onderzoeksbalans.be>

10 Bijlagen

10.1 Lijst van afkortingen

CAI	Centrale Archeologische Inventaris
TAW	Tweede Algemene Waterpassing
DHM	Digitaal hoogtemodel

10.2 Glossarium

Ex situ	Tegenovergestelde van in situ.
Hydrografie	Beschrijving van de fysische eigenschappen van waterlichamen en het aangrenzende land.
In situ	Term gebruikt voor de aanduiding van archeologische resten die in dezelfde toestand worden teruggevonden als ze in het verleden door de mens zijn achtergelaten.
Off-site	Sporen die niet onmiddellijk aan een site kunnen toegewezen worden.
Onderzoeksgebied	Deel van het plangebied dat onderworpen is aan een archeologisch (voor)onderzoek.
Plangebied	Het terrein waarop een bodemverstorende activiteit wordt gepland of uitgevoerd.
Spijker	Bijgebouw dat dienst doet als opslagplaats.

10.3 Archeologische periodes

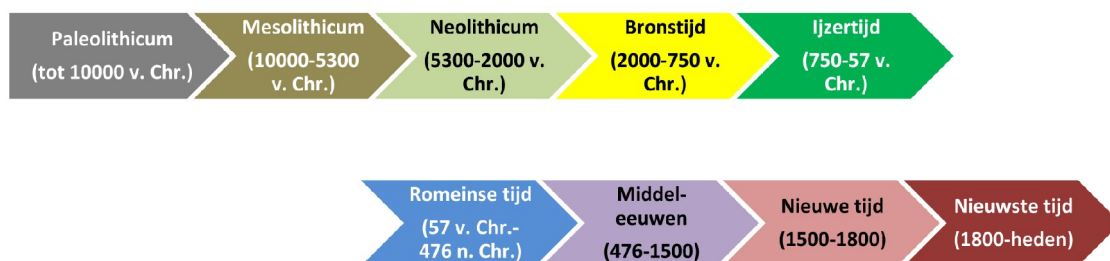

Fig. 41: Archeologische periodes

10.4 Plannen en tekeningen

Plan 1: Situering
 Plan 2: Detail
 Plan 3: Detail

Tekening 1: Profiel- en coupetekeningen

10.5 Harrismatrix

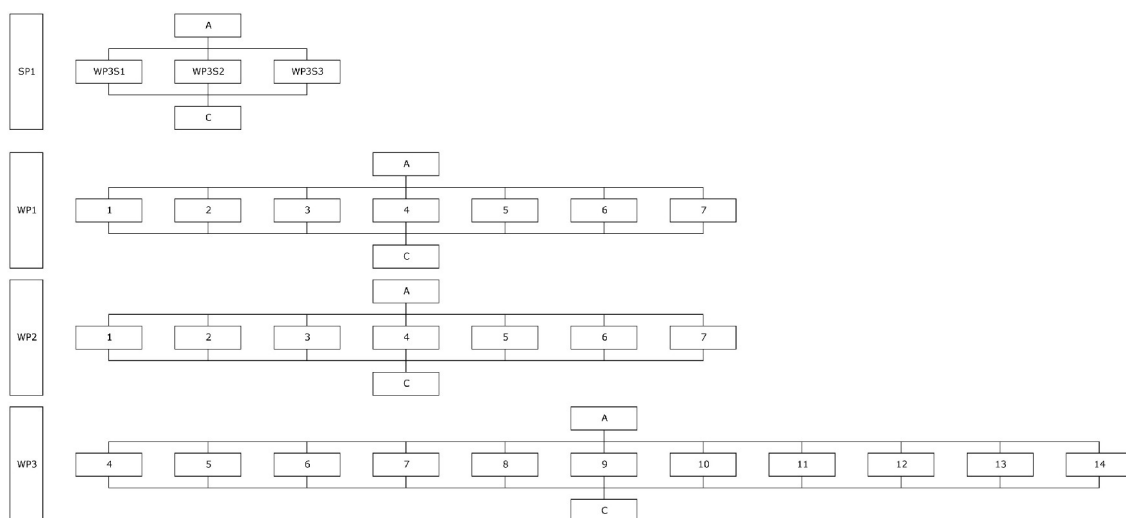

Fig. 42: Werkputten 1-3, zuidelijke zone

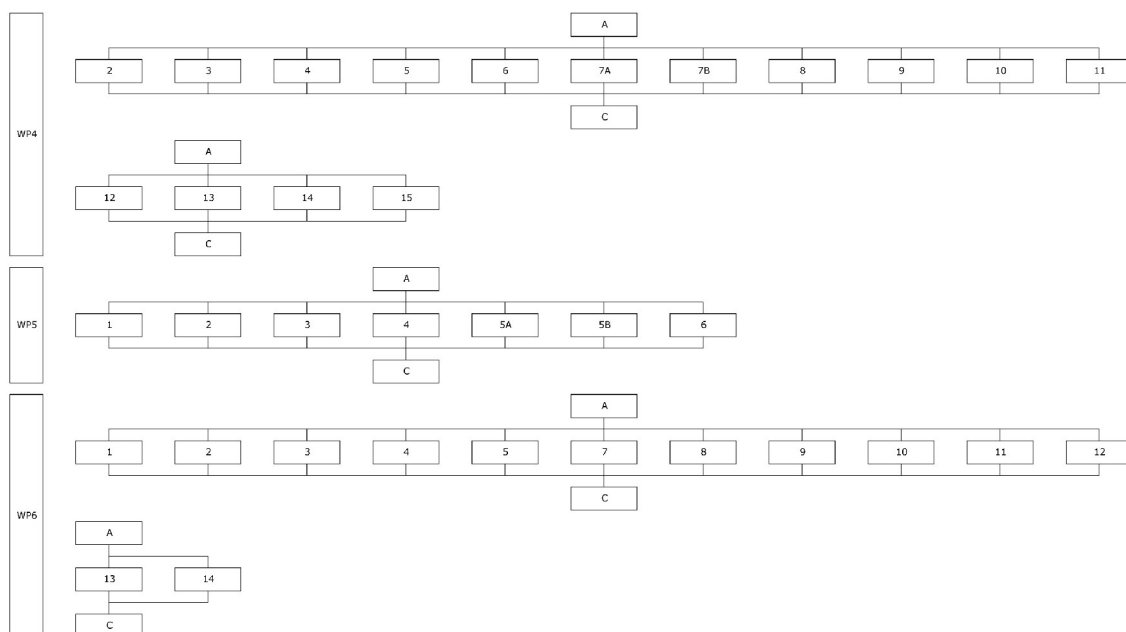

Fig. 43: Werkputten 4-6, centrale zone

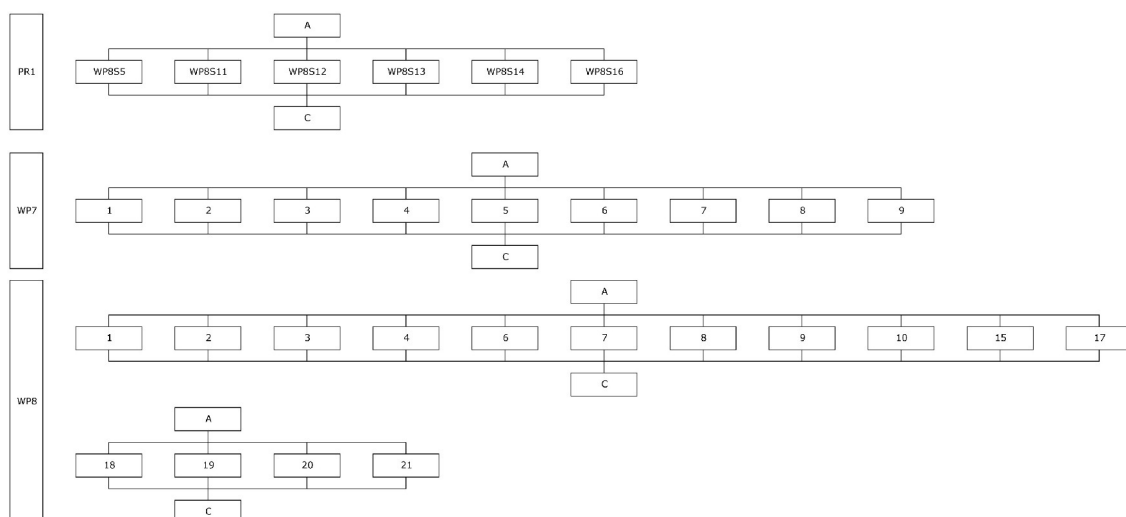
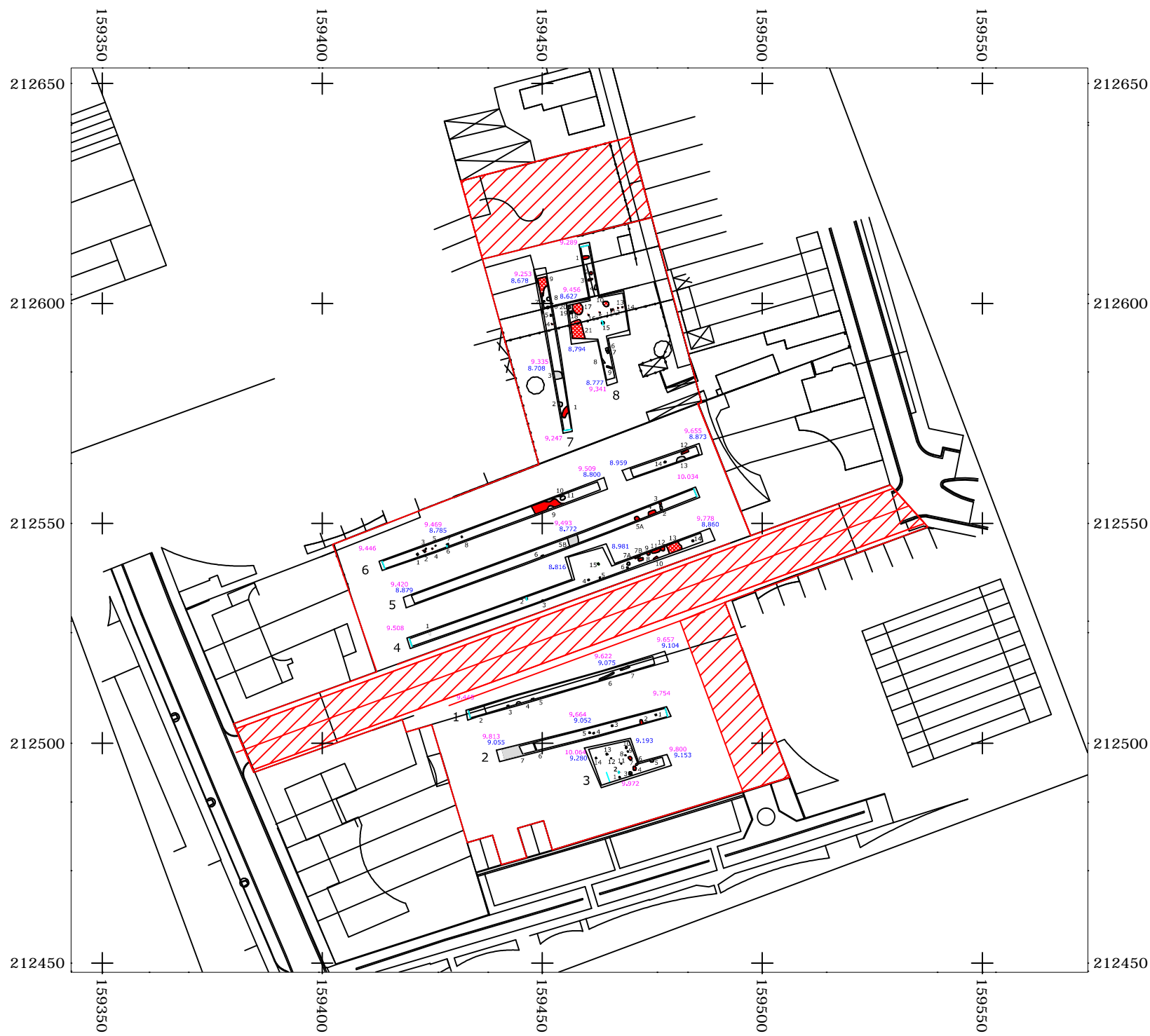

Fig. 44: Werkputten 7-8, noordelijke zone

10.6 CD-rom

Inventarislijsten van het gerecupereerde vondstenmateriaal, van de sporen met beschrijving, van alle tekeningen en van alle foto's zijn digitaal beschikbaar. Dit is tevens het geval voor het dagboek, de foto's, de plannen en tekeningen.

Archeologisch vooronderzoek Wijnegem - Salvialaan

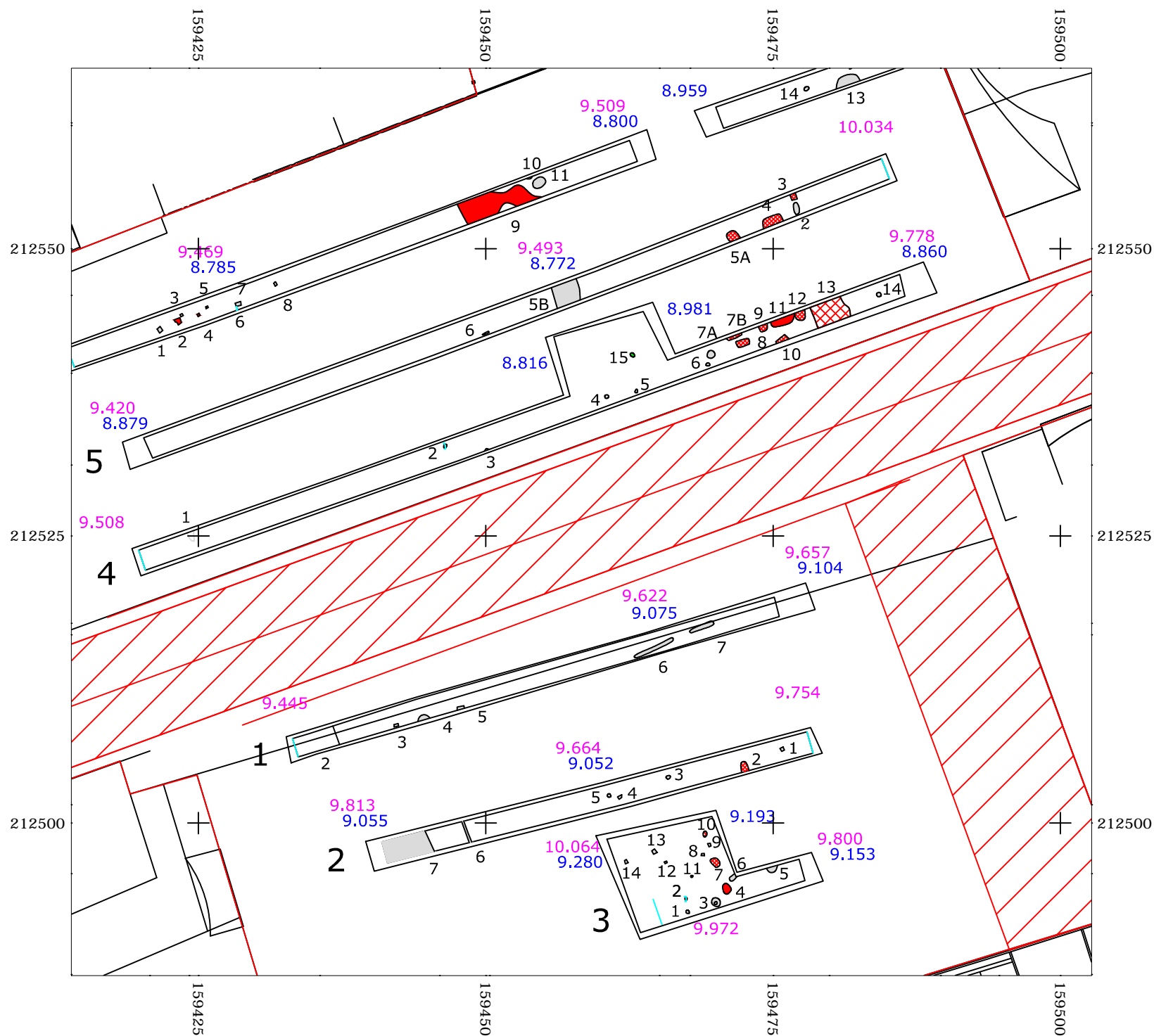
Plan 1 Situering

- Niet onderzoekbare zone
- Werkputten
- Natuurlijk spoor
- Structuur
- Hoogte spoor in m TAW
- Hoogte maaiveld in m TAW
- Onbepaalde datering
- Nieuwe/nieuwste tijd
- Verstoring
- Metaaltijden

Formaat: A4
ID: Grondplan

All-Archeo bvba

Archeologisch vooronderzoek Wijnegem - Salvialaan

Plan 2 Detail

Niet onderzoekbare zone	
Werkputten	
Natuurlijk spoor	
Structuur	
Hoogte spoor in m TAW	
Hoogte maaiveld in m TAW	
Onbepaalde datering	
Nieuwe/nieuwste tijd	
Verstoring	
Metaaltijden	

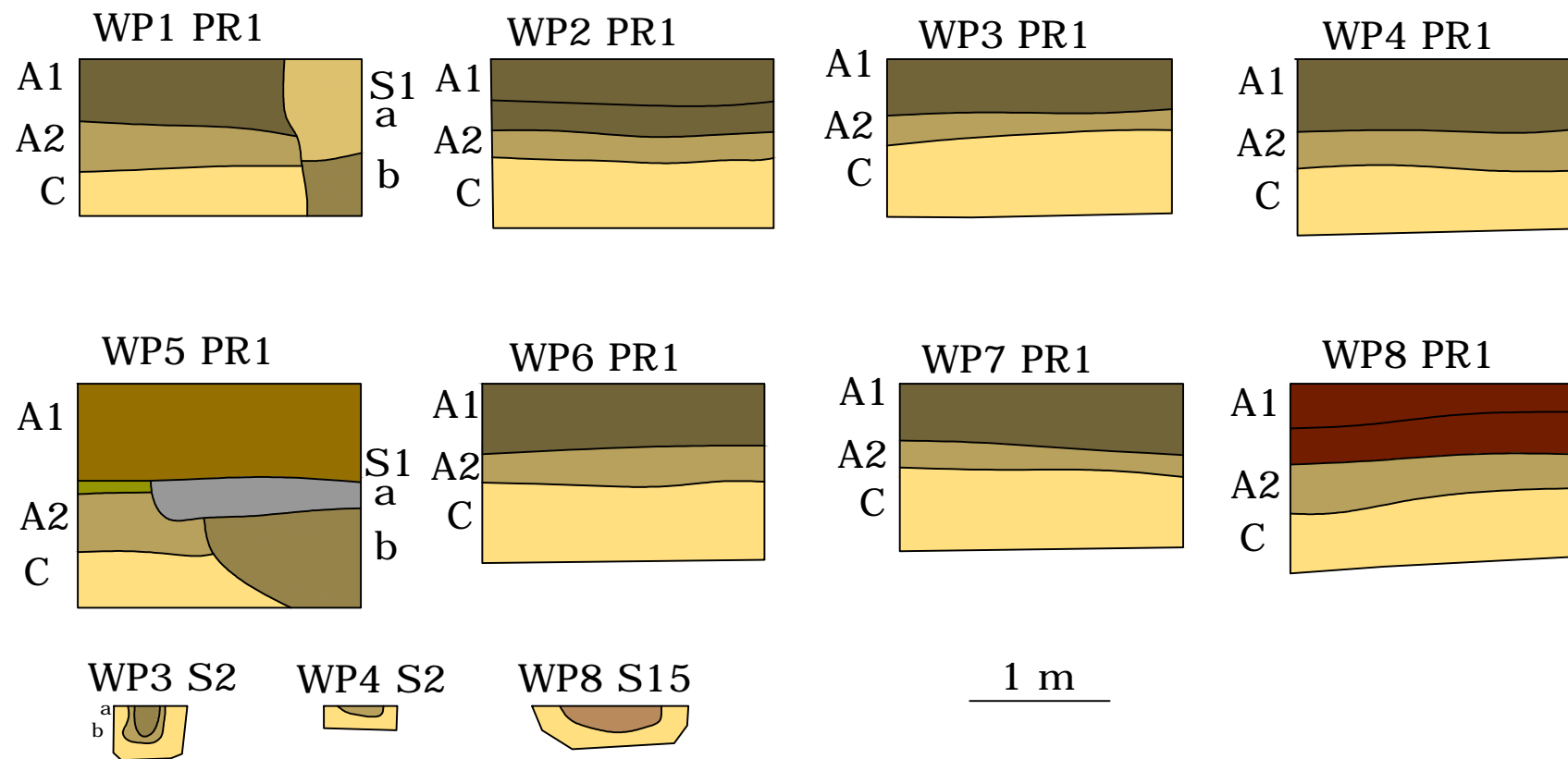

Formaat: A4
ID: Grondplan

All-Archeo bvba

Archeologisch vooronderzoek
Wijnegem - Salvialaan

Formaat: A4

ID: Profiel- en coupetekeningen